

№ 007-1-712 від 26.10.2021 р.

**Міністерство освіти і науки
України**

Науковий комітет Національної ради України з питань розвитку науки і технологій розглянув проєкт Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», надісланий листом Міністерства освіти і науки України від 12 жовтня 2021 року № 1/11-7601 (далі – Проєкт), та **не рекомендує його прийняття у поточній редакції, оскільки він містить низку новацій, що загрожують ефективному виконанню Національним фондом досліджень України покладених на нього завдань. Зауваження до Проєкту викладені нижче.** Слід зазначити, що Науковий комітет висловлював аналогічні зауваження під час громадського обговорення Проєкту, які МОН були проігноровані.

1. Проєктом пропонується новація у статті 53, яка принципово змінює порядок формування наглядової ради Фонду, а саме: "Наглядова рада Національного фонду досліджень України це колегіальний орган управління Національного фонду досліджень України, персональний склад якого у кількості 15 осіб затверджується Кабінетом Міністрів України. Члени наглядової ради Національного фонду досліджень України представляють Науковий комітет Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, центральні органи виконавчої влади (не нижче заступників керівників), заклади вищої освіти, Національну академію наук та національні галузеві академії наук. Пропозиції щодо персонального складу наглядової ради Національного фонду досліджень України готує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності."

За чинним законодавством, незалежність наглядової ради НФДУ, функції якої виконує Науковий комітет, забезпечується її виборністю незалежним органом – Ідентифікаційним комітетом з питань науки, куди входять видатні українські і іноземні науковці, і жодне з зацікавлених відомств не може змінити її персональний склад за своїм бажанням. При цьому, з метою уникнення конфлікту інтересів, члени Наукового комітету не можуть бути керівниками наукових установ або ЗВО. Реалізація ж запропонованої Проєктом новації приведе до того, що до наглядової ради

НФДУ увійдуть майже виключно адміністратори (три-чотири особи - керівництво найбільших університетів, керівництво шести національних академій наук, три-чотири представники ключових ЦОВВ). Таким чином, **наглядова рада більш як наполовину (9-10 осіб з 15) складатиметься з керівників організацій, які є основними отримувачами грантів НФДУ.** Пропонований Проектом порядок формування наглядової ради НФДУ **принципово суперечить засадам, на яких створювався НФДУ, щодо незалежності Фонду і його рівновіддаленості від відомств, установи яких є отримувачами грантової підтримки.** Враховуючи, що Проектом пропонується повноваження наглядової ради НФДУ розширити таким чином, щоб вона могла напряму впливати на тематику та умови конкурсів НФДУ, це закладає **очевидні передумови конфлікту інтересів для більшості членів наглядової ради.**

Зазначимо, що ця новація Проекту щодо зміни порядку формування наглядової ради НФДУ не передбачена ані рішенням Національної ради з питань розвитку науки і технологій, ані жодним з доручень Прем'єр-міністра України, ані рекомендаціями робочої групи Національної ради з підготовки пропозиції щодо змін до законодавства з питань діяльності Національного фонду досліджень. Також слід зазначити, що під час громадського обговорення Проекту розробником пропонувалася зовсім інша редакція положень Проекту щодо порядку формування наглядової ради НФДУ, і поточна редакція не відповідає жодній з пропозицій, висловлених під час громадського обговорення.

Представництво держави в особі Кабінету Міністрів України, як засновника НФДУ, в наглядовій раді фонду може бути забезпечене у спосіб, який би зберігав принципи незалежності Фонду від реципієнтів грантової підтримки і виборність наглядової ради. За практикою інших країн, представництво держави в наглядових органах подібних фондів забезпечується тим, що крім виборної частини наглядової ради, є члени наглядової ради за посадою – представники центральних органів влади. Пропонуємо в статті 53 сформулювати принцип формування наглядової ради НФДУ таким чином: «Наглядова рада Національного фонду досліджень України складається з членів Наукового комітету Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, та представників центральних органів виконавчої влади, яких призначає Кабінет Міністрів України.» Логічно було б мати в складі наглядової ради представників Мінфіну, МОН, Мінстратегпрому, Мінекономіки.

Хочемо відзначити, що з нашої точки зору не є принциповим, щоб основу наглядової ради НФДУ складав саме Науковий комітет – але принципово, щоб це був виборний орган, незалежний від великих реципієнтів грантової підтримки, які здатні здійснювати адміністративний тиск на фонд з метою отримання вигідних для себе тематик і умов конкурсів.

2. Новою редакцією частини 2 статті 49 встановлюється, що завданням Національного фонду досліджень України є грантова підтримка фундаментальних і прикладних наукових досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук і науково-технічних (експериментальних) розробок за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки.

Таке формулювання не виправдано звужує поле досліджень, які можуть підтримуватись Фондом, лише до пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, **причому це відбувається в ситуації, коли МОН вже другий рік поспіль не може розробити змін до чинного переліку пріоритетних напрямів**, тому наразі невідомо, наскільки він буде звужений. В будь-якому випадку, це унеможливує проведення фондом «ініціативних» (bottom-up) конкурсів, в яких не передбачається тематичних обмежень, і проекти відбираються за критерієм наукової якості. Саме за таким принципом розподіляється основна частка фінансування в аналогічних закордонних фондах, які бралися за взірець при створенні НФДУ.

Пропонуємо у частині 2 статті 49 визначити, що основним завданням Національного фонду досліджень України є грантова підтримка: 1) фундаментальних наукових досліджень світового рівня у галузі природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук, незалежно від їх напрямку; 2) фундаментальних та прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за визначеними законодавством пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки.

Таке формулювання збереже фокус на пріоритетних напрямках, водночас дозволить проводити конкурси bottom-up на достатньо жорстких умовах (світовий рівень досліджень, що підтверджений відповідним науковим доробком – публікаціями в найбільш рейтингових міжнародних виданнях тощо).

3. Пропонована Проектом нова частина 9 статті 49 робить спробу не виправдано звужити зміст, закладений законодавцем в поняття «особливого статусу Фонду». Наголосимо, що Міністерством освіти і науки вже п'ятий рік ігноруються вимоги абзацу 17 частини 14 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», якими Кабінетові Міністрів України передбачено «у шестимісячний строк розробити та подати на розгляд Верховної Ради України проекти законів України про внесення змін до Податкового, Бюджетного та Господарського кодексів України для забезпечення особливого статусу Національного фонду досліджень України.». Такі зміни були підготовлені робочою групою Національної ради України з питань розвитку науки і технологій ще наприкінці 2019 року, проте, у надісланій міністерством редакції законопроекту вони не враховані. Ігноруються Міністерством також і

відповідні рекомендації комітетських слухань (протокол №76 засідання Комітету ВР з питань науки, освіти, та інновацій від 8.09.2021), якими вказувалось на неприпустимість звуження особливого статусу Фонду до можливості розміщувати кошти на поточних рахунках у банківських установах.

На нашу думку, особливість статусу Фонду полягає не лише у можливості розміщувати власні надходження, отримані як плата за надання послуг, благодійні внески, гранти на спеціальних рахунках в держказначействі чи рахунках в державних банках, а й в особливостях утворення Фонду, його органів управління, специфіки діяльності, порядку обрання, призначення на посаду та звільнення з посади Голови Фонду та виконавчого директора, участі науковців на громадських засадах у затвердженні правил, процедур та інших внутрішніх документів, в особливостях застосування законодавства у сфері публічних закупівель, податкового та митного законодавства до операцій з реалізації проектів за рахунок грантової підтримки Національного фонду досліджень України, закупівель наукового обладнання, устаткування, матеріалів, послуг, що придбаваються за рахунок грантів Національного фонду досліджень України. Такий правовий статус (особливий) має відображати певні права та обов'язки, і його тлумачення не може бути звужено, як це пропонується Проектом.

4. Пропонована Проектом редакція частини 5 статті 52 повністю вилучила важливу норму чинного Закону, згідно якої виконавчий директор Національного фонду досліджень України щорічно проходить процедуру підтвердження довіри з боку наукової ради фонду. Таке вилучення вважаємо невиправданим, особливо з урахуванням того, що виконавчий директор відповідно до Проекту є єдиним керівником НФДУ, і таким чином наукова рада не має жодних інших механізмів впливу на виконавчого директора. Відповідна норма відсутня також і в новій статті 55-1 Проекту, що стосується виконавчого директора.

Пропонуємо в статті 55-1 Проекту повернути норму чинного Закону про щорічну процедуру підтвердження довіри до виконавчого директора з боку наукової ради фонду, і встановити, що підстави для оголошення недовіри виконавчому директору визначаються в Порядку обрання та звільнення виконавчого директора Національного фонду досліджень України.

5. Пропонуємо у частині 2 статті 66 визначити, що НФДУ, поряд із суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності, може брати участь у виконанні міжнародних науково-технічних програм і проектів та укладати

угоди з іноземними організаціями і юридичними особами, брати участь у діяльності іноземних та міжнародних наукових товариств, асоціацій і союзів на правах їх членів, укладати контракти з іноземними організаціями та юридичними особами, брати участь у міжнародних симпозиумах та інших заходах відповідно до законодавства України. Відсутність відповідного права у НФДУ створює перешкоди для реалізації фондом покладених на нього завдань в сфері міжнародного наукового співробітництва, що зазначалось під час комітетських слухань (протокол №76 засідання Комітету ВР з питань науки, освіти, та інновацій від 8.09.2021).

6. Насамкінець, зазначимо, що розділ «Основні положення проєкту акта» Пояснювальної записки, як і сам зміст законопроєкту не повністю відповідають меті законопроєкту. «Основні положення» передбачають «визначення особливостей статусу Фонду», але, як було наведено вище, визначення особливостей статусу Фонду у законопроєкті відбулось зі спотворенням повноти змісту правового статусу цієї установи та без урахування підпункту 3 пункту 7 Протоколу № 4 і підпункту 3 пункту 9 протоколу № 3 засідань Національної ради України з питань розвитку науки і технологій та доручення Прем'єр-міністра України від 27.01.2021 № 187/3/1-21 до листа МОН від 22.01.2021 № 1/10-314.

Щодо положення «зміни порядку формування наглядової ради», то воно не передбачене ні Протоколом засідання Національної ради № 4 від 12 січня 2021 року, ні рекомендаціями робочої групи Національної ради з підготовки пропозиції щодо змін до законодавства з питань діяльності Національного фонду досліджень, хоча саме на ці документи здійснюється посилання в Пояснювальній записці в розділі «Правові аспекти».

Пропонуємо врахувати викладені вище зауваження та пропозиції Наукового комітету, у разі неврахування – повідомити нас щодо проведення узгоджувальних процедур, як-то нарад, консультацій, робочих зустрічей тощо, з можливістю присутності представників від Наукового комітету.

**Голова Наукового комітету
Національної ради України
з питань розвитку
науки і технологій**

О. К. Колежук